C | U |
| L | T
U | R | E

K | U |
| L | T
U | R | A

KULTURA STUDENTIMA
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Urednik/ce
Nevena Novaković, Milan Đorđević i dr Irena Ristić

Recenzentkinje
Dr Milena Dragićević Šešić
Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu
Dr Jasna Žmak
Akademija dramskih umjetnosti, Sveučilište u Zagrebu

Recenzentski odbor
Dr Miodrag Šuvaković
Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum
Dr Danijela Milojević Rodić
Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Dr Vera Večanski Nikolić
Učiteljski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Dr Vladimir Mentus
Institut društvenih nauka u Beogradu
Dr Irena Ristić
Institut društvenih nauka u Beogradu
Dr Vera Mevorah
Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd
Dr Vida Knežević
nezavisna kustoskinja
Dr Milica Pekić
nezavisna kustoskinja
Petar Cigić
Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Ivan Velisavljević
Dom kulture „Studentski grad" i Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Dizajn
Dr um. Olivera Batajić Sretenović
Fakultet primenjenih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Tipografsko pismo
Dr um. Ana Prodanović
Fakultet primenjenih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

Beograd, 2026

Zahvaljujemo se *Rekonstrukciji Ženski fond* na svesrdnoj podršci.

KULTURA STUDENTIMA

Uredili:
Nevena Novaković
Milan Đorđević
dr Irena Ristić

Univerzitet umetnosti u Beogradu
Beograd, 2026

BORBA ZA OMLADINSKU KULTURU 2: NEK UMETNOST BUDE OPASNA!

Nevena Novaković[1]
Institut društvenih nauka
Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu
Ana Stojković
Fakultet likovnih umetnosti
Univerzitet umetnosti u Beogradu
Veronika Podrjadova
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

Apstrakt
Rad razmatra političku artikulaciju i institucionalno pozicioniranje Oslobođenog Studentskog kulturnog centra u Beogradu (OSKC). Kada govorimo o političkoj artikulaciji, pod njom podrazumevamo specifičnu kontrakulturnu poziciju i praktikovano samoorganizovanje. Ne samo da je Oslobođeni SKC bio specifično mesto političkog sukoba sa institucijama, ali i sa vlastima, već je on, kroz preuzimanje postojeće institucije i uspostavljanje horizontalnog modela upravljanja stvorio sopstveni autonomni identitet unutar studentskog pokreta iz kog je iznikao kao kulturna inicijativa studenata. Ta borba sa sistemom i okorelim strukturama, kako u društvu tako i u kulturi, artikulisala se kontrakulturno, ali se izvodila kroz programsko i praktično delovanje. Ovim radom pokušaćemo da pozicioniramo Oslobođeni SKC unutar postojećeg savremenog kulturnog polja i društvene strukture, ali i da

1 nnovakovic@idn.org.rs

pokažemo na koji način se kultura i politika ovde prepliću kroz samoorganizovanu institucionalnu praksu. Cilj rada je da ukaže na međusobnu povezanost kulture i politike, kao i izazove njihovog odnosa u konkretnom društvenom i institucionalnom kontekstu. Pored toga, namera nam je da predstavimo horizontalnu strukturu kao praksu kroz koju se oblikuje politički artikulisan program i izbegavaju zamke kooptiranja, komodifikacije i komercijalizacije.
Ključne reči: SKC, Oslobođeni SKC, kontrakulturno delovanje, samoorganizacija, institucionalna transformacija

Odnos kulture i politike danas često se posmatra kao odnos reprezentacije: kultura reflektuje političku stvarnost, dok politika instrumentalizuje kulturne institucije radi učvršćivanja sopstvene moći. Međutim, postoje situacije u kojima taj odnos prevazilazi reprezentativni okvir, jer deluje putem direktne intervencije u institucionalne strukture. Oslobođeni Studentski kulturni centar u Beogradu predstavlja takav slučaj.

Odnos reprezentacije, odnosno kulturne refleksije političke realnosti, ne samo da nije pravilo, već je varka hegemonih struktura vlasti. Naime, kultura se uvek nalazi unutar onoga što Pjer Burdije naziva polje moći, međutim iako unutar polja moći, ona nije sa njime jedno. Kulturno polje, a posebno polje visoke kulturne proizvodnje (umetnosti), unutar polja moći stalno vodi borbu za sopstvenu autonomiju. Ta borba nije situaciona, već osobena kulturnom polju i proces je sa kojim se kulturno polje trajno nosi. Ukoliko se kulturno polje saživi sa poljem moći, to govori da kulturno polje u pravom smislu ne postoji, te da je u potpunosti poraženo (Bourdieu, 1993).

Preuzimanje Studentskog kulturnog centra od samoorganizovane grupe studenata sa različitih fakulteta Univerziteta umetnosti u Beogradu i Univerziteta u Beogradu dogodilo se u specifičnom društveno-političkom trenutku studentskih blokada obeleženih krizom institucionalnog legitimiteta, i izraženim nepoverenjem prema modelima upravljanja javnim kulturnim ustanovama usled njihove zatvorenosti, zanemarivanja potencijala programa, isključivanja javnosti iz

procesa odlučivanja i tendencija ka komercijalizaciji i mogućoj transformaciji vlasničke ili upravljačke strukture koje otvaraju prostor privatizaciji.

Nastao kroz čin preuzimanja postojeće javne kulturne institucije i njenog stavljanja pod studentsku samoupravu, Oslobođeni SKC nije delovao samo kao prostor kulturne produkcije, već kao funkcionalni, eksperimentalni model institucionalnog i političkog organizovanja. U tom smislu, njegovo delovanje može se razumeti kao kontrakulturno – u meri u kojoj je bilo u otvorenoj suprotnosti sa dominantnim političkim, ekonomskim i kulturnim normama – ali istovremeno i kao specifična institucionalna praksa koja je kroz odluku o preuzimanju programa i primenu horizontalnog upravljanja, direktnodemokratskog odlučivanja i reanimaciju programa i kulturne produkcije, rekonstituisala same mehanizme funkcionisanja kulturnih institucija.

Ovaj rad analizira Oslobođeni SKC upravo na preseku kontrakulturnog delovanja i institucionalne transformacije, sa ciljem da ispita na koji način kulturni program, umetnička produkcija i organizaciona struktura postaju sredstva političke artikulacije, kao i kako se u tom procesu redefinišu pitanja legitimiteta, upravljanja i odnosa prema postojećem kulturnom sistemu. Polazeći od teorijskih određenja kontrakulture, hegemonije i institucionalne kritike, rad će pokazati kako se u slučaju Oslobođenog SKC-a kultura ne pojavljuje kao sekundarni izraz političkog stava, već kao primarni medij političkog delovanja.

KONTRAKULTURNO DELOVANJE

U uvodnom poglavlju ovog rada smo već pomenuli kako je delovanje studentske samouprave i sam program Oslobođenog SKC-a bio kontrakulturan. Kontrakulturu ne možemo razumeti bez razumevanja onoga što je dominantna kultura jednog društva, odnosno one su u relacionom odnosu – jedna ne postoji bez druge: „Kontrakultura se, međutim, postavlja u potpunoj opoziciji prema dominantnoj kulturi. Ona preuzima vrednosti dominantne kulture i redefiniše ih na negativan način" (Larkin, 2015: 73). Isto tako, „Kontrakultura je skup normi i vrednosti koji oštro protivreče dominant-

nim normama i vrednostima društva čiji je ta grupa deo" (Yinger, 1977, str. 833).

Kontrakultura je uvek definisana dominantnom kulturom. Dakle, kontrakulturno delanje jeste sve ono suprotno dominantnoj kulturi. U tom smislu ne treba da iznenađuje da je sve ono što je nastalo u Oslobođenom SKC-u, od strane dominantne kulture i prorežimskih medija označeno kao „satanističko" (naspram hrišćanskog, pravoslavnog), „štrokavo" (naspram čistog, što je dominantna distinkcija korišćena za diskreditaciju drugog, više kod Daglas, 2001), „bolesno" (naspram zdravog) i slično. Sam vladajući režim ima svoje državne ideološke aparate (Altiser, 2008), poput medija, propagande, institucionalne kulture, zadužene za ostvarivanje hegemonog stava u društvu (Gramši, 2008), pa tako i ono što mu je suprotno i neprijateljsko biva etiketirano kao pogrešno, a akteri kao autsajderi kojima se ne može verovati (Beker, 2010).

Činjenica da je Oslobođeni SKC nastao na radikalan način, bez poštovanja prema ustanovljenom deklarativnom demokratskom sistemu funkcionisanja poput apela i peticija, odnosno direktnim preuzimanjem (osvajanjem) ustanove, njegovi učesnici su se jasno i glasno postavili kao neprijatelji režimu, a samim tim činom porušili sistem koji održava strukturu (na izolovanom slučaju zgrade SKC-a). Pored samog čina, dalja ideološka artikulacija ideja, kao i sam program bili su u potpunoj suprotnosti sa dominantnim ekonomskim, političkim i kulturno neoliberalnim sistemom funkcionisanja nacionalne države, koja je postavljena u kolonijalni, zavisni poluperiferni položaj u odnosu na zemlje globalnog kapitalističkog centra (Wallerstein, 2005), odnosno Zapad. Oslobođeni SKC se postavio antikapitalistički, a samim tim i antikolonijalno i antiglobalno – na taj način dodatno ugrozivši sopstveni položaj, ali učvrstivši svoju političku i kulturnu poziciju. Pored svega navedenog, direktno-demokratsko donošenje odluka, kao i horizontalna struktura još su jedan vrlo važan faktor koji definiše OSKC u strukturnoj suprotnosti sa dominantnim društvom.

Kako ne bismo upali u zamku nazivanja Oslobođenom SKC-a potkulturnim pokretom u okviru studentskog pokreta, nagla-

sićemo i tu distinkciju, jer uvek je lakše objasniti ono što jeste onim što nije. Potkulture, prema Jingeru [Milton Yinger] postoje unutar šireg konteksta dominantne kulture, sa kojom dele određene osnovne vrednosti [srž], ali se razlikuju u nekim značajnim tačkama (Yinger, 1960). Potkulture često budu prelazna faza kontrakulturnog delanja prilikom kulturne aproprijacije u dominantnu [hegemonu] kulturu. Način na koji do toga dolazi je preko tri K: kooptiranja [inkorporacija, aproprijacija] u dominantnu kulturu, komercijalizacije i komodifikacije (Rathna, 2023). Oslobođeni SKC je tokom svog petomesečnog rada uspeo da izbegne sve tri opasnosti, te nikada nije postao deo dominantne kulture, pa ni kao potkulturni subjekt. Osim što je ostao pozicioniran suprotno i kulturno i ideološki u odnosu na dominantnu kulturu i politički režim, Oslobođeni SKC je funkcionisao isključivo po sistemu građanskih donacija i plenumskog odlučivanja o sudbini prikupljenog novca, koji je korišćen za dalje ulaganje u prostor bez korišćenja novca za komodifikaciju identiteta OSKC-a bedževima, dekoracijama, beskonačnim merčom (eng. *merchendise* – roba, proizvod) u vidu majica, kačketa i slično.

NEK UMETNOST BUDE OPASNA: BORBA U KULTURI KULTUROM!

Kontrakulturne prakse i njihov opstanak zavise od svih koji participiraju u društvenom pokretu, kontrakulturnoj borbi ili u slučaju OSKC-a oba. Samim tim što kontrakultura zahteva izuzetno puno energije, vremena i posvećenosti, veliki značaj ima identitet kontrakulturnog pokreta, u čijoj artikulaciji umetnost kao izraz izuzetno pomaže ne samo za definisanje, već i preispitivanje dosadašnjih praksi.

„Umetnost, u svojim bezbrojnim oblicima, funkcioniše kao kanal kroz koji se kontrakulturni identiteti mogu izražavati, pregovarati i slaviti" (Rathna, 2023: 40). Pored navedenog, umetnost u kontrakulturnom delanju često ima dvojaku ulogu: u navedenom kreiranju identiteta, ali i kroz subverziju. Subverzivnim delanjem, provokativnim umetničkim radovima kroz umetničko, u slučaju OSKC-a i

programsko delovanje koje je u jednakoj meri političko, preispituju se dominantne norme i konvencije, ali se istovremeno umetnost i program mogu tumačiti kao društvena i politička kritika postojećeg stanja u društvu (Rathna, 2023).

Umetnička produkcija u Oslobođenom SKC-u

Kao što je već naglašeno, savremeno umetničko delo ne može se razmatrati izvan konteksta u kom se realizuje. U slučaju Oslobođenog SKC-a, taj kontekst je naročito naglašen: odluka da se prostor otme od režimske kontrole i da se tog trenutka preuzme koncipiranje i realizacija programa, uspostavila je uslove da se sva umetnička praksa realizovana u Oslobođenom SKC-u tumači kao antirežimski stav, nezavisno od tematskog fokusa pojedinačnih radova. Iako je kontekst presudan za tumačenje savremene umetnosti, tematski izbori radova ostaju važan indikator odnosa umetnika prema društvenoj stvarnosti u kojoj deluju.

Likovni program koji je realizovan u okviru Oslobođenog SKC-a podrazumevao je razne događaje poput izložbi, performansa i participativnih performansa, hepeninga, akcija i dr. Prvi događaj predstavljao je hepening – „48 sati", kroz koji je bio adresiran princip direktne demokratije, o čemu je bilo reči ranije. Nakon toga sledi program povodom međunarodnog dana žena. Realizovane su dve izložbe: **„**Lični rezovi" u Srećnoj galeriji i „U ime svih nas" u Novom prostoru, u okviru Osmomartovskog programa u sklopu kog je održana takođe i tribina posvećena istoj temi. „Lični rezovi" je izložba na kojoj su izlagani radovi umetnica na poziv dela radne grupe za program. Učesnice izložbe bile su: Jelena Rendulić, Angelina Pajković, Željka Aleksić, Tijana Petrović, Smiljka Babić, Saša Pavlović, Marija Jojić, Ana Simić i Ana Stojković. „U ime svih nas" predstavlja zajednički projekat autorki Ane Simić i Marije Jojić. Na obe izložbe autorke preispituju poziciju žene danas i feminističke umetničke prakse, na prvoj kroz sopstvena iskustva, a na drugoj kroz metod aproprijacije.

Pitanje privatizacije koja preti i institucionalno javnim prostorima adresirano je u autorskom projektu „Monetarijum", kroz ironijski gest koji preuzima i radikali-

zuje logiku tržišta, uvodeći je u kontekst koji joj se naizgled suprotstavlja. Multimedijalni autorski projekat „Monetarijum" Ivanje Todorović i Ane Stojković, sadrži i participativni performans zajedno sa izložbom, izveden u Maloj sali u Oslobođenom SKC-u. Ljudi su bili javno pozvani da izlažu predmet po želji, jedini uslov participacije je bio da se plati 500 dinara. Preko 30 ljudi je pristalo da participira.

> Događaj imenom i pojavnošću referiše na izložbu ,'Drangularijum' iz 1971. godine. 'Monetarijum' se nadovezuje na ideju poumetničavanja predmeta iz svakodnevnog života prostim unošenjem u galerijski prostor ali i ispituje klasnu privilegiju neophodnu za ovu vrstu preobražaja iz svakodnevnog u umetnički, kao i spremnost ljudi da u zajedničkom prostoru Oslobođenog SKC-a plate participaciju kako bi izlagali, samim tim pristajući na jedan čin privatizacije zajedničkog prostora. (Todorović i Stojković, 2025)

Važan deo vizuelnog programa Oslobođenog SKC-a bili su Aprilski susreti (AS) – međunarodni festival umetnosti, koji je obuhvatao izložbe, performanse i instalacije u javnom prostoru unutar zgrade i oko nje i tri galerijska prostora. Umetnici su koristili različite metode i pristupe u okviru svojih umetničkih praksi, od dokumentarnih i arhivskih postupaka, preko spekulativnih i fikcionalnih strategija, do performativnih, participativnih i postmedijskih intervencija. Ove prakse izmeštaju iz ustaljenih odnosa autora i publike, subjekta i objekta i pomeraju granice između umetničkog dela i njegove društvene funkcije. Ono što je zajedničko većini radova, kao i širem vizuelnom programu za koji je odgovoran deo radne grupe za program, jeste odbijanje narativnih i reprezentativnih modela izražavanja u korist situacija koje se doživljavaju direktno, kroz iskustvo, i koje otvaraju prostor za kritičko preispitivanje, dominantnih društvenih narativa. Radovi predstavljeni na Aprilskim susretima 2025. mogu se razumeti kao umetničke situacije koje unutar preuzetog institucionalnog prostora aktivno proizvode kritičko mišljenje, otvarajući pitanja uslova rada, odnosa moći i mehanizama vidljivosti u savremenim

društvenim i institucionalnim okvirima. Kako navodi Miško Šuvaković:

> …politika nije sadržana u izjavi/statement-u, već u artikulaciji umetničkog rada kao konkretnog individualizovanog oblika života umetnice ili umetnika. Drugim rečima, svaki od izloženih ili izvedenih umetničkih radova na izložbi je jednim referencijalnim krakom u domenu umetničkog istraživanja ili delovanja, a drugim referencijalnim krakom u domenu situacija, procesa ili samoposmatranja u odnosu na bliske ili ne tako bliske oblike života (Šuvaković, 2025).

Institucionalna kritika je zato značajno prisutna na Aprilskim susretima 2025. U kontekstu Oslobođenog SKC-a, ona ide i korak dalje jer umesto da samo kritikuje instituciju unutar postojećeg sistema, ona je preuzima i transformiše, samim tim proizvodi novu institucionalnost i tako pokazuje kako institucije postaju operativni mehanizmi upravljanja, a ne neutralni okviri kulturne produkcije. Institucionalna kritika predstavlja jedan od važnih, ali ne i jedinstvenih, tematskih tokova, koji se pojavljuju na Aprilskim susretima 2025, artikulisanih kroz više međusobno povezanih problematskih polja. Deo radova u domenu institucionalne kritike bio je fokusiran na pitanja autorstva, aproprijacije i participacije, tako problematizujući hijerarhije vidljivosti i vrednovanja u svetu umetnosti (Đorđe Tufegdžić – *Pišanje antropologije*, Nevena Novaković, Đorđe Tufegdžić, Bogdan Spirić i Veronika Podrjadova – *AI vs AUTORSTVO)*. Kroz niz radova (Željka Aleksić – *Das Kapital*, Aleksa i Nikola Pavković – *АЛЕКСА, НИКОЛА / У ЖИВОТУ НЕШТО / ТРЕБА И ДА СЕ ПРОДА*, Ana Stojković – *Da li vam je muka od probijanja na umetničkoj sceni,* Đorđe Tufegdžić i Veronika Podrjadova – *Aleja Neuspeha,* Radna grupa za odmazdu) institucionalna kritika se bavi preispitivanjem sistema opstanka, očekivanja i strategija uspeha u svetu umetnosti, uz tržišne mehanizme kojima ovaj svet podleže. Ovi radovi operišu kroz unutrašnje mehanizme institucija – preuzimajući njihove jezike, procedure i forme kako bi ih iznutra destabilizovali i učinili vidljivim kao mehanizme kontrole, a ne neutralne strukture.

Ova kritička linija se prepliće i proširuje i na razmatranje kapitalizma uopšte i uslova rada, eksploatacije i apsurda borbe pojedinca sa sistemskim problemima korporacija (Ivanja Todorović, Saška Ristić, Petar Đapić – *Rad*, Angelina Pajković – *ISCL*). Pojedini radovi ističu ritualne i simboličke aparate moći, preispitujući način na koji se autoritet proizvodi kroz religijske ili kulturne spektakle (Jelena Rendulić –*Tijelo Hristovo*, Sanja Lazić i Sofija Stevanović – *Molerke)*, kao i kroz svakodnevne gestove poslušnosti i internalizovane oblike društvene kontrole u javnom prostoru (Deni Marinović – *Split Split*).

Jezik sveta umetnosti i značenje koje on nosi sa sobom istražuje se kroz radove *Novi mediji* (Sanja Lazić i Angelina Pajković) i *Marsel, ne mogu više* (Danilo Bursać). Kroz *Nove medije* dodatno se adresira pitanje upotrebe i funkcije javnih prostora, (takođe i Jakob Rokenšaub – *Scores*) insistirajući na njihovom razumevanju kao aktivnih političkih aktera, što se povezuje sa performansom Saške Ristić – *Sul sul SKC* koji se direktno bavi situacijom u Oslobođenom SKC-u, kao i sa radom Ognjena Markovića – *Reciklirane nekretnine*, koji kroz forenziku i arhiviranje mapira marginalizovani prostor. Sličan metod koristi i Mina Jovović – *Otisci*, premeštajući forenzičku logiku na marginalizovane društvene grupe. Jedan segment radova usmeren je na problematizovanje biopolitičkih režima – upravljanja telom, zdravljem i životom, razotkrivajući kako medicinski, farmaceutski i administrativni sistemi oblikuju granice održivosti savremenog subjekta (Bojana Popović; Isidora Branković). Telo se istovremeno pojavljuje kao političko polje borbe u radovima koji problematizuju rod, seksualnost i hijerarhije moći, propitujući odnose subjekta i objekta kroz performativne i participativne strategije (Mihailo Kljun, Jana Jovašević, Luka Joksimović, Una Filipović).

Psihološke dimenzije savremenog života – strah, anksioznost, paranoja i emocionalna iscrpljenost – istražuju se u radovima Luke Ličine, Save Nikolića i Milene Jeftić, gde lična iskustva prerastaju u šire, kolektivne traume. Još radova nas suočava sa savremenim kolektivnim traumama poput rata, ukazujući na normalizaciju smrti i destrukcije

u medijski posredovanoj svakodnevici, koja u kapitalizmu automatski dobija potrošačku vrednost (Ivanja Todorović – *Content*), dok se politike smrti adresiraju i kod DNLM – *Obojena revolucija*, govoreći upravo o situaciji koja je i uzrokovala proteste u Srbiji.

Određeni radovi se služe jezičkim igrama i koriste potencijal asocijativnog i spekulativnog da izmeste iz svakodnevnog (Milena Ivić – *Kriminalni milje*, Ana Stojković – *AS*, Ivana Ružić – *Glavna karika*). Pojavljuje se i kritički odnos prema kulturnom nasleđu SKC-a i simboličkoj težini koju ono nosi, kroz figure Marine Abramović i Raše Todosijevića, koje se javljaju kao i dalje sveprisutne referentne tačke i opterećenja savremene kulturne produkcije u SKC-u (Teodora Arsić i Katarina Jovanović – *Legende*). U okviru Aprilskih susreta se pojavio i rad nepoznatog autora, umetnut u postavku izložbe, koji je zadržan, čime je dodatno otvoreno pitanje autorstva, uključenja i validacije. Izvedena su i dva sound performansa: Manuel Brajnik – *Sound performans*, Traumator – *Sound performans*. Takođe je održana i tribina *O istoriji i organizaciji Aprilskih susreta* sa predavačima Miškom Šuvakovićem i Jasminom Čubrilo i moderatorkom Veronikom Podrjadovom.

Aprilski susreti su podrazumevali i veče projekcija u Velikoj sali, gde su bili prikazani video radovi i eksperimentalni filmovi umetnika/ca na poziv radne grupe: *Mreža solidarnosti* Gildo Bavčević, *Opšte groblje* Teodora Arsić, *Tron* Katarina Bugarin, *Zano* Marin Renić, *Adrenalin* Dunja Janićijević, *Prilaz žrtava kapitalizma* Mak Hubjer, *Dreamland* Allan Brown, *Memory Holes* Nevena Micić, *Sever napada* Toni Wagner, *Memory Lane* Marko Dabović, *Lekar dolazi četvrtkom* Jovana Anđelković, *Crveni vjetar* Vasilije Bujaković, Ljubica Blagojević, Filip Marojević, *Prizori tajanstvenog simpozijuma* Milan Milosavljević, *Idu dani* Igor M. Toholj, *Dok ne zavoliš krug* Matija Milošević, *Edita – poruka, pokret, strah* Danilo Mladenović, *Rupa u duši* Nikola Uzelac.

Jedan od važnih ciljeva Aprilskih susreta bio je i obnavljanje međunarodne saradnje, koja je predstavljala ključnu komponentu ovog programa tokom sedamdesetih i osamdesetih godina. Na poziv dela radne grupe za program odazvali su se umetnici i umetnice iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske,

Slovenije i Austrije, čime je uspostavljen transnacionalni dijalog unutar savremenog konteksta. Iz ovih saradnji proizašla je i kasnija realizacija izložbe u Splitu, na kojoj su učestvovali umetnici i umetnice aktivno uključeni u koncipiranje i realizaciju programa Oslobođenog SKC-a.

Oslobođeni SKC nije funkcionisao isključivo kao prostor za produkciju savremene umetnosti i novih kulturnih praksi, već i kao mesto aktivnog odnosa prema kulturnom nasleđu i njegovoj ugroženosti u savremenom društvenom kontekstu. Ansambl Generalštab je kroz izložbu „Nasleđe u opasnosti" u Novom prostoru otvorio pitanje sistematskog zanemarivanja i devastacije kulturnog dobra. Izložba je bila praćena kontinuiranim radionicama, vođenjima i edukativnim tribinama namenjenim studentima. Izložba „Arheologija SKC-a" ponudila je svojevrsni unutrašnji pogled u samu zgradu, kroz prezentaciju pronađenih predmeta koji su funkcionisali kao materijalni tragovi istorije institucije i njenog višeslojnog kulturnog pamćenja.

Vizuelni program Oslobođenog SKC-a obuhvatao je i par samostalnih i grupnih izložbi. U okviru Festum festivala, paraumetnička grupa Ćelija predstavila je izložbu „Cepanje" u Cirkus galeriji, preispitujući potencijale kolektivnog delanja. Dimitrije Čuturilo je samostalnom izložbom „Protesti pre blokada" kroz fotografiju mapirao proteste. Samostalnu izložbu „Human Error" u Novom prostoru prikazala je i Una Vujović.

Značajan segment vizuelnog programa činila je i organizacija Blokadnog festa pod sloganom „Biće FEST-a!", kao direktna reakcija na izostanak tradicionalnog filmskog festivala FEST tokom 2025. godine. Ovaj događaj, zasnovan na otvorenom pozivu, okupio je studentske filmove, eksperimentalne radove i video-radove, istovremeno funkcionišući kao kritika pasivnosti javnosti u uslovima političke i društvene krize. Pored vizuelnog programa, tribinski program Oslobođenog SKC-a je obuhvatio bitne teme samoorganizovanja, ekologije, migracija i kulturnog nasleđa, pri čemu su tribine funkcionisale kao prostor političke artikulacije i kolektivnog učenja, zasnovan na idejama jednakosti, horizontalnosti i kritike autoritarnih i kapitalističkih struktura.

Oslobođeni SKC se pojavljuje ne kao prostor reprezentacije, već kao prostor aktivnog preuređivanja stvarnosti, u kome umetnička praksa deluje kao oblik kolektivnog mišljenja, iskustva i kritičke svesti o sopstvenim uslovima delanja (Bishop, 2012). Da se umetnost i stvaralaštvo nisu tumačili u delu javnosti sa odobravanjem nije bilo neobično s obzirom na to da je legitimitet ili manjak istog zavisio od stava posmatrača o samom preuzimanju zgrade – odnosno toga da li ona ostaje ili ne ostaje ustanova kulture pod tim uslovima, čemu su u velikoj meri doprineli prorežimski mediji i njihovi stalni napadi na rad OSKC-a. Sami učesnici pokreta, na osnovu održanog programa, smatrali su ga za instituciju, sa svim značenjima koja ona nosi i odgovornošću prema programu koja nastaje, a ne isključivo kao prostor. Za različita tumačenja, posebno ona negativna, postoje pre svega dva razloga: jedan je politički sukob sa dominantnom kulturom podgrevan od prorežimskih medija, te diskreditacija po osnovu distinkcije „čisto – prljavo", „moralno – nemoralno" (Daglas, 2001) koja iz njega nastaje. Drugi je razlog psihološki – ista dela i radovi koji koriste radikalne ili eksplicitne simbole tumače se umetničkim, odnosno neumetničkim, u zavisnosti od konteksta (prostora) u koji su stavljeni, odnosno ukoliko prostor nije umetnički uokviren (galerijski, uz već priznat autoritet) ili nije tumačen kao institucionalni (recimo u kontekstu blokade kod onih koji je vide nelegitimnom) manje svedoka priznaje delo za umetničko (Goetz et al, 2025). Samim tim što je Oslobođeni SKC delovao kao kontrakulturni kolektiv, narušavajući dominantne vrednosti i norme društva, delajući bez „institucionalnog legitimiteta" jer je institucija zauzeta, deo javnosti je bez tog institucionalnog okvira pokazivala manje naklonjenosti eksplicitnim radovima mlade savremene umetničke scene.

Samoorganizujmo se!

Samoorganizovana grupa studenata zauzela je zgradu Oficirskog doma, Studentski kulturni centar, bez podrške Uprave. Na taj način, samoorganizacija je bila i logičan način daljeg funkcionisanja. Oslobođeni SKC imao je horizontalnu strukturu, gde su sve odluke donošene direktno-demokratski na plenumu.

Specifičnost Oslobođenog SKC-a u odnosu na druge studentske plenume bila je u tome što je ključan bio više puta naglašeni kulturni program za agitaciju i propagiranje ideje o potrebi prostora za studente i studentsku kulturu. Samim tim, ceo Oslobođeni SKC morao se organizovati oko programa. To je za posledicu imalo striktniji raspored i obavezu brzog prilagođavanja situacijama i napadima spolja, pre svega medijskim.

Sveobuhvatni Plenum bio je (osim u vanrednim okolnostima) organizovan jednom sedmično, ponedeljkom. Na njemu se izglasavao program, donosile su se odluke u vezi sa unutrašnjom organizacijom i spoljašnjim, medijskim i političkim delovanjem. Pre Sveobuhvatnog (Velikog) Plenuma, organizovan bi bio Programski plenum, odnosno sastanak svih radnih grupa i ustanovljen kalendar budućih događaja. Radne jedinice bile su organizovane medijski i prema nameni, te su tako postojale radne grupe za: likovnu umetnost, konceptualnu umetnost, izvođačke umetnosti, filmski program, analognu fotografiju, radio, štampu, tribinski (edukativni) program, muzički program, medije, logistiku, konkretizaciju zahteva, s tim da radne grupe za bezbednost i higijenu nije bilo, već su svi imali deljenu odgovornost za redarenje i održavanje prostora.

Model koji je praćen u Oslobođenom SKC-u osmišljen je na takav način da može funkcionisati i u formalnoj instituciji. Preduslov za takav novi SKC bila bi promena Statuta, po uzoru na period studentske samouprave i Statut iz 1968, a u skladu sa navedenim ciljevima i ulogom ove ustanove u *Izveštaju o radu* iz 1993. godine.

Studenti koji su učestvovali u radu Oslobođenog SKC-a više od pet meseci, ukazali su na to sa koliko malo može da se učini puno uz dobru organizaciju, kvalitetne ideje i zajednički rad. Kako je objavljeno 30. jula 2025. godine na portalu skc.news:

U periodu od 12. februara do 22. jula 2025. godine, studenti su organizovali program gotovo svakog dana nedelje i to:

- 11 brojeva SKC lista
- Internet radio SKC sa više od 25 emisija
- BlokadniFEST

- Beldocs
- Aprilski susreti sa međunarodnim učešćem
- Gejm Džem
- Modna revija
- Festum festival
- Proslava 54 godine rada SKC-a
- 8 radionica (poezije, grafike, kaligrafije, origamija, akrobatike na svili, budž filozofije, procesne drame, izrade fresaka)
- 1 mjuzikl
- 1 predstava
- 1 savremeni cirkuski performans
- 103 filmske projekcije
- 32 muzička koncerata svih žanrova na kojima je nastupalo 99 grupa
- 15 umetničkih performansa
- 11 izložbi
- 34 edukativne tribine o relevantnim društveno angažovanim temama
- 3 turnira u video igrama
- Veliki broj humanitarnih akcija

(skc.news, 2025)

UMESTO EPILOGA – PROLOG NOVOM PONAŠANJU U KULTURI

Iako je studentski boravak u Studentskom kulturnom centru bio naglo prekinut 22. jula 2025, upadom policije, u pratnji v. d. direktora Slavoljuba Veselinovića i ministra prosvete Dejana Vuka Stankovića, uz neizostavno prisustvo prorežimskih i tabloidnih medija, studenti koji su učestvovali u radu, organizaciji i programskoj, ali i stvaralačkoj delatnosti onoga što će ostati upamćeno kao Oslobođeni Studentski kulturni centar, nisu odustali od svojih ciljeva. Kontrakulturna delatnost, institucionalna praksa, direktna demokratija kao vid odlučivanja i samoorganizacija ostali su sržna iskustva, vid samoobrazovanja i emancipacije koji je ostao sa svim studentima koji su učestvovali u oslobođenju SKC-a. Mada su studenti isterani iz *svog* kulturnog centra, i mada je Studentski kulturni centar u Beogradu ponovo izgubio i epitet studentskog, ali

i epitet kulturnog – svi ti studenti su sa sobom poneli deo Oslobođenog SKC-a u vidu življenog iskustva.

Studenti koji su učestvovali u radu OSKC-a i danas često govore o tom periodu za medije i u okviru različitih otvorenih razgovora i tribinskih programa opisujući prakse, organizaciju, strukturu, podelu uloga i zaduženja, način rada i programe. OSKC još uvek održava svoje digitalne platforme u vidu portala (skc.news) i Slobodnog SKC radija (skc.fm), kako bi ideja i borba postojala u javnosti. Povrh toga, studenti i drugi mladi ljudi koji su ostvarili kontakt, saradnju i prijateljstva u Oslobođenom SKC-u i osvestili značaj autonomne kulture i slobodnog kulturnog delanja i danas delaju za iste ciljeve, na najrazličitije načine. Sa tim ciljevima u vidu nastala je intervencija „Izložba degenerične umetnosti" i saopštenje povodom iste, koje je objavljeno 23. avgusta 2025. godine, a ističemo ga u nastavku.

"Studenti koji su više od pet meseci boravili u Studentskom kulturnom centru danas, mesec dana nakon upada policije i uprave sa režimskim medijima, razvili su platno sa natpisom „IZLOŽBA DEGENERIČNE UMETNOSTI" ispred zgrade SKC-a u Beogradu, kao komentar na trenutnu izložbu aktuelne uprave i režima.

U trenutku kada se gubi monopol na istinu, a nekadašnji autoritet je isprljan pukotinama koje treba nekako popuniti, kako ta jadna krhka konstrukcija autoriteta ne bi u potpunosti pala, pojavljuje se potreba za stvaranjem narativa koji je predodređen da proizvede razdvojenu sliku sećanja u kolektivnoj memoriji.

Međutim, ovaj narativ se jako brzo pretvara u veoma opasnu igru za svog „pripovedača" i uvek se završava na isti način. Kulturno-istorijska manipulacija, instrumentalizovana u svrhu političkih ili ideoloških ciljeva uvek je bila karakteristika imperijalističkih, autoritarnih i desničarskih pokušaja da se stvori jedan lažni kulturni model.

U potrazi za spasavanjem sopstvenog poljuljanog položaja, uprava SKC-a na čelu sa v. d. direktora Slavoljubom Veselinovićem otvara izložbu „Pogled u budućnost" namenjenu da prikaže studentsku blokadu kao degradaciju društva.

Slika 1. Akcija IZLOŽBA DEGENERIČNE UMETNOSTI u Studentskom kulturnom centru?! Izvor: Instagram @skc.u.blokadi

Istorija ne štedi. A istorija umetnosti se sveti svima koji pokušavaju da je primene u svrhe manipulacija.

Izložba „Entartete Kunst" („Izopačena/degenerična umetnost") otvorena je 1937. godine u Minhenu kao deo propagandne kampanje nacističkog režima protiv modernističkih i avangardnih pravaca u umetnosti. Organizovana po nalogu ministra propagande Jozefa Gebelsa, izložba je imala za cilj da javno diskredituje dela koja su smatrana „degenerisanim" – od ekspresionizma i dadaizma, do nadrealizma i apstrakcije. Sve što je subverzivno, kritičko – bilo je izloženo.

Umetnička dela su bila izložena haotično, sa podsmešljivim natpisima i propagandnim komentarima, kako bi se kod posetilaca izazvalo osećanje prezira (nešto slično, ovog leta imali smo priliku da vidimo i u Studentskom kulturnom centru u Beogradu). Na zidovima su se nalazila dela vodećih evropskih umetnika, među kojima su bila i dela Klea, Šagala, Noldea, ali i radovi nemačkih umetnika koji nisu odgovarali zvaničnoj ideologiji (slično kao i što danas ne možete pronaći kritiku vladajuće ideologije izloženu javno, osim kratko vreme studentskog boravka u SKC-u).

Suština ove izložbe nije bila samo u kulturnoj represiji, već i u ideološkoj manipulaciji. Nacistički režim kori-

stio je umetnost kao sredstvo za definisanje i kontrolu kulturnog identiteta, određujući šta je „prihvatljivo" i „čisto", a šta se smatra opasnim za narod i državu. Na taj način, „Entartete Kunst" postala je paradigma cenzure i zloupotrebe umetnosti u političke svrhe. Ironično, upravo zahvaljujući ovoj kampanji mnoga od tih dela su kasnije dobila još veću međunarodnu pažnju i postala simbol otpora autoritarnom tumačenju kulture.

Međutim, izložba poput trenutnog „Pogleda u budućnost" u SKC-u, a koja služi isključivo u propagandne svrhe, nažalost nije izuzetak u domaćoj istoriji.

Tokom kvislinške Vlade narodnog spasa Milana Nedića, slične propagandne izložbe, koje diskredituju „nepoželjne" društvene aktere i neguju mržnju i prezir, organizovane su u Beogradu, a sponzorisane nemačkim (nacističkim) novcem.

Avangardna scena je nestala iz SKC-a dugi niz godina ne zato što je nije bilo u Beogradu, već zato što ste nesvesno priznali da umetnost može da bude opasna. Ona može da bude opasna po vas, vaše fotelje i vašu nesposobnost.

Plašite se.

Plašite se noviteta, avangarde, plašite se umetnosti kao takve, jer će ona u nekom trenutku prikazati i vaše pravo lice.

Umetnost će vas uvek nadživeti.

Životinjski strah od gubljenja monopola vas je i doveo u ovu poziciju koju ste svojeručno napravili. Naša dužnost je da vam ukažemo na to gde ste završili.

Dobrodošli, draga upravo SKC-a, na izložbu – svedočanstvo vašeg zločina.

Istorija umetnosti, koliko god da je bila podložna manipulacijama, pamti sve. I ovo će vam zapamtiti." (Portal Oslobođenog SKC-a, skc.news, 2025)

***

Na ovaj način, mladi ljudi koji su više od pet meseci boravili u zgradi Studentskog kulturnog centra i stvarali, gradeći novi, Oslobođeni SKC, poručili su javnosti, a pre svega aktuelnoj Upravi SKC-a i vlastima u Srbiji, kako njihova borba za kulturu oslobođenu klijentelističkih partijskih veza i trenutnih gorućih nacionalnih interesa

i prefiksa nije završena. Mladi koji su iznova gradili SKC obnovili su deo degradiranog kulturnog polja, onog njegovog dela posvećenog omladinskoj kulturi, kao primer, kao inspiraciju, kao poruku. A na tom mestu, kao i uvek u borbi za kulturnu autonomiju polje političke moći pokazalo je svoje pravo lice.

Ovaj zbornik pred vama nastavak je te borbe.

REFERENCE

Altiser, L. (2008). Ideologija i državni ideološki aparati (beleške za jedno istraživanje), u Jelena Đorđević (ur.) *Studije kulture* (str.143–147), Beograd: Službeni glasnik

Becker, H. (2010). Outsiders. *Criminology Theory: Selected Classic Readings, 187*

Bishop, C. (2012). *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship,* London–New York: Verso

Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production.* Columbia University Press

Daglas, M. (2001). *Čisto i opasno.* Beograd: Biblioteka XX vek

Deleuze, G. (1997). *Šta je stvaralački čin?* FMK, Beograd

Goetz, I., Bernhardt, L., Karg, F. M, Pastukhov, A. S. and Carbon, C-C. (2025). Art for art's sake? The influence of art framing and context on the evaluation of immoral behaviour. *Frontiers in Communication, 10,* 1655343

Gramši, Antonio. (2008). Hegemonija, intelektualci i država, u J. Đorđević (ur.) *Studije kulture* (str. 148–154). Beograd: Službeni glasnik

Larkin, W, R. (2015). Counterculture: 1960s and Beyond, in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition*, Vol 5 (pp. 73–79). Oxford: Elsevier.

Rathna, D. (2023). Art and Counterculture: Shaping Identity Through Expression and Engagement. *Art and Society 2*(4), 40–48

SKC list. (2025, februar). *SKC list,* (1)

Studentski kulturni centar. (1993). *Izveštaj o radu 1993.*

Šuvaković, M. (2001). *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti.* Beograd: Clio

Šuvaković, M. (2025). *Impakti aure rizika*. SKC.news. Preuzeto 20. marta 2025. sa https://skc.news/misko-suvakovic-impakti-aure-rizika/
Wallerstein, I. 2005. *Uvod u analizu svjetskog sistema*. Cetinje: OKF
Yinger, J. M. (1960). Contraculture and subculture, *American Sociological Review 25*, 625–635.

THE STRUGGLE FOR YOUTH CULTURE II: LET ART BE DANGEROUS!

Nevena Novaković
Institute of Social Sciences,
Faculty of Philosophy University of Belgrade
Ana Stojković
Faculty of Fine Arts
University of Arts in Belgrade
Veronika Podrjadova
Faculty of Philosophy
University of Belgrade

Abstract
The paper examines the political articulation and institutional positioning of the Liberated Student Cultural Center in Belgrade (OSKC). By political articulation, we refer to a specific countercultural stance and the practice of self-organization. The Liberated SKC was not only a distinct site of political conflict with institutions and authorities, but through the takeover of an existing institution and the establishment of a horizontal model of governance it also forged its own autonomous identity within the student movement from which it emerged as a cultural initiative. This struggle with the system and entrenched structures, both in society and in culture, was articulated in countercultural terms, yet carried out through programmatic and practical action. This paper seeks to position the Liberated SKC within the contemporary cultural field and broader social structure, while also demonstrating how culture and politics intersect here through a self-organized institutional practice. The aim is to highlight the interconnection between culture and politics, as well as the challenges of their relationship within a specific social and institutional context. Additionally, we intend to present the horizontal structure as a practice through which a politically articulated program is shaped, while avoiding the pitfalls of co-optation, commodification, and commercialization.
Keywords: SKC, Liberated SKC, countercultural action, self-organization, institutional transformation

KULTURA STUDENTIMA
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Urednik/ce
Nevena Novaković, Milan Đorđević i Irena Ristić

Autori/ke
Ana Stojković
Veronika Podrjadova
Nevena Novaković
Jelena Ćalić
Zoran Todorović
Irena Ristić
Danilo Bursać
Vasilije Brojčin
Bogdan Spirić
Milan Đorđević
Tijana Cvetković
Dušan Ivić
Jelena Knežević
Nebojša Milikić
Nikolina Đorđević
Anđela Jovanović
Jovana Karaulić
Ksenija Marković Božović

Izdavači
Univerzitet umetnosti u Beogradu
Kosančićev venac 29, 11000 Beograd
Grupa „Kultura studentima" i Hop. La!

Za izdavača
Dr Mirjana Nikolić,
rektorka Univerziteta umetnosti u Beogradu

Lektura
Marija Nikolić

Prelom i dizajn
Dr um. Olivera Batajić Sretenović,
Fakultet primenjenih umetnosti
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Tipografsko pismo
Dr um. Ana Prodanović
Fakultet primenjenih umetnosti
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Fotografija na koricama
Marko Brusić

Tiraž
500

Podrška
Rekonstrukcija Ženski fond

ISBN-978-86-7167-074-6

Beograd, 2026.

REKONSTRUKCIJA
ŽENSKI FOND

HOP.LA!

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(082)

KULTURA studentima / uredili Nevena Novaković , Milan Đorđević i Irena Ristić. - Beograd : Univerzitet umetnosti : Grupa „Kultura studentima" i Hop. La!, 2026 (Belgrade : Alta nova). - 273 str. : ilustr. ; 27 cm

Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 100. - Str. 9-10: Početak je, nije kraj / Irena, Milan i Nevena. - Napomene i bibliogrfske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Apstracs.

ISBN 978-86-7167-074-6 (broš.)

1. Новаковић, Невена, 1997- [urednik] 2. Ђорђевић, Милан, 1992- [urednik] 3. Ристић, Ирена, 1970- [autor dodatnog teksta]
a) Социологија културе -- Зборници b) Уметност -- Социолошки аспект -- Зборници v) Студенти -- Култура -- Зборници

COBISS.SR-ID 192476425